

jednak pewna, czy jest to dobry podręcznik dla studentów, zwłaszcza polskich, który byłby w stanie zachęcić ich do zgłębienia wiedzy z zakresu psychologii politycznej.

Beata PAJAŁ-PATKOWSKA

Poznań

Vít Hloušek, Lubomír Kopeček, *Origin, ideology and transformation of political parties: East-Central and Western Europe compared*, Ashgate Publishing Limited, Surrey 2010, ss. 238.

Od dyktatury do demokracji. Tak w najkrótszy sposób można zdefiniować to, co wydarzyło się w Europie Środkowowschodniej i Wschodniej w ostatnich dwóch dekadach XX wieku. „Europa ukazała swoje nowe oblicze; żelazna kurtyna w końcu upadła, a kraje ze wschodu ponownie zaczęły łączyć się z zachodem kontynentu”¹. Zadziwiające jest, w jak szybkim tempie kraje byłego bloku komunistycznego zrobiły wielki skok cywilizacyjny. Dorównały starym demokracjom zachodu i zaczęły współdzielić jej tradycję. Część z krajów na wschód od linii Triest–Szczecin przystąpiła do NATO i UE. To pokazuje, że zmiany, jakie w nich zaszły są głębokie i nieodwracalne.

Wydarzenia zapoczątkowane przez polską „Solidarność” w roku 1980 pociągnęły za sobą inne kraje takie jak: Niemcy, Czechosłowację, Litwę, Łotwę, Estonię, Węgry, czy Słowenię. Wobec ogromu zmian, jakich byliśmy świadkami na przełomie ostatnich dwóch dziesięcioleci, zasadnym wydają się być pytania: jak wyglądają obecne systemy partyjne w krajach byłego bloku wschodniego? Jakie są korzenie ideologiczne partii w nich funkcjonujących? W jakim kierunku będzie zmierzać ich ewolucja? Ważnym jest również możliwość udzielenia odpowiedzi na pytanie – jak systemy te wyglądają na tle innych krajów, w szczególności na tle zachodnioeuropejskich partnerów.

Przedstawione powyżej pytania zadają dwaj czescy politolodzy, wychowankowie drugiego, co do wielkości Uniwersytetu naszych południowych sąsiadów – Uniwersytetu Masaryka w Brnie. Ich publikacja pod tytułem *Orgins, ideology and transformation of political parties: East-Central and Western Europe compared* ukazała się nakładem wydawnictwa Ashgate Publishing Limited w 2010 roku.

---

¹ V. Hloušek, L. Kopeček, *Origin, ideology and transformation of political parties: East-Central and Western Europe compared*, Ashgate Publishing Limited, Surrey 2010, s. ix.

Autorami prezentowanej monografii są doktorzy Vít Hloušek oraz Lubomír Kopeček. Hloušek urodził się w 1977 roku, pracę doktorską obronił w 2003 roku. Obecnie jest pracownikiem katedry Stosunków Międzynarodowych i Studiów Europejskich oraz Instytutu Politycznych Badań Porównawczych Wydziału Nauk Społecznych na Uniwersytecie w Brnie. Doktor Hloušek jest autorem i współautorem ponad 20 artykułów i publikacji wydawanych zarówno w Europie, jak i w Ameryce.

Drugim współautorem prezentowanej książki jest Lubomír Kopeček, urodzony w 1975 roku. Tytuł doktora nauk politycznych uzyskał w 2003 roku. Jest pracownikiem katedry Stosunków Międzynarodowych i Studiów Europejskich oraz Instytutu Politycznych Badań Porównawczych Wydziału Nauk Społecznych na Uniwersytecie Masaryka; jest autorem i współautorem ponad 90 artykułów i monografii.

W swojej publikacji, Autorzy posługują się przykładem pięciu środkowoeuropejskich krajów: Republiki Czeskiej, Węgier, Polski, Słowenii i Słowacji. Uzasadniając swój wybór czescy badacze zwracają uwagę na relatywne podobieństwa tych krajów pod względem politycznym, społecznym i historycznym. Czesi zwracają uwagę na fakt, że po roku 1989 systemy partyjne tych krajów upodabniały się do modeli zachodnioeuropejskich. Ważnym faktorem jest również tradycja okresu przedkomunistycznego i rola jaką odegrał pluralizm poglądów, a co za tym idzie pluralizm polityczny.

Czesi swoje badania zaprezentowali w jedenastu rozdziałach, stanowiących jednocześnie główne „rodziny” (nurty) ideologiczne współcześnie istniejących partii. Zatytułowane są one kolejno: 1. Typy partii politycznych oraz ich „rodziny”, 2. Socjaldemokraci i socjaliści: długa droga adaptacji i specyfika pochodzenia partii Europy Środkowowschodniej, 3. Skrajna lewica: różnorodność grupy i tradycjonalistyczna nostalgia Europy Środkowowschodniej, 4. Zieloni: sukces na zachodzie, „żart” na wschodzie, 5. Partie chłopskie: pamięć o przeszłości, 6. Liberalowie: kurs na politykę centrową, 7. Chrześcijańscy demokraci: pomiędzy adaptacją a chęcią przeżycia, 8. Konserwatyści: pomiędzy tradycją a zmianą, 9. Skrajna prawica: pomiędzy tradycjonalizmem a postmodernizmem, 10. Partie etniczne i religijne: powstały na zachodzie, przetrwały na wschodzie, 11. „Rodziny” partii w Europie Środkowowschodniej i Zachodniej na progu XXI wieku: podobieństwa i różnice.

W swojej publikacji Hloušek i Kopeček odwołują się do różnych koncepcji i publikacji między innymi Antoszewskiego, Holzera czy Ingleharta. Wykorzystanie idei tych specjalistów pozwala na lepsze i pełniejsze zrozumienie omawianych zależności oraz pozwala odnieść się do zmieniających się realiów na przestrzeni lat. Warty podkreślenia jest fakt, że czescy Autorzy nie starają się polemizować z tymi autorami, lecz pokazać na ich tle zmiany na płaszczyźnie metodologicznej.

Monografię poprzedza przedślowie, w którym autorzy próbują uzasadnić przyczyny zainteresowania się tą tematyką. Jak piszą, szeroko analizowane były

„[...] zmiany jakie zaszły na przestrzeni ostatnich lat w sytuacji zewnętrznej, jak również kierunki tych zmian w poszczególnych krajach, natomiast analiza porównawcza systemów politycznych w krajach postkomunistycznych, została w jakiś sposób pominięta [...]”². Stawiają tezę, w myśl której w wybranych krajach, zmiany w systemie partyjnym są do pewnego stopnia powtórzeniem tych, jakie miały miejsce w Europie Zachodniej. Oznacza to, że system występujący w tych krajach w jakimś stopniu upodabniać się będzie do systemów tam funkcjonujących.

Godnym uwagi jest metoda badawcza, zastosowana przez Czechów – koncepcja grupowania partii w tzw. „rodziny”. Po raz pierwszy metoda ta została zaprezentowana we wczesnych latach '80 XX wieku przez niemieckiego uczonego Klaus von Beyme³. Koncepcja ta opiera się na grupowaniu partii wokół podstawowej ideologii, nurtu społeczno-politycznego lub innej cechy wspólnej danych partii, takich jak liberalizm, komunizm, ekologia, wspólne pochodzenie etniczne itp. Metoda odbiła się szerokim echem w Europie Zachodniej i jest dziś powszechnie w niej stosowana.

W prezentowanej pozycji Hloušek i Kopeček zastosowali również metodę porównywania *vis-a-vis*. Swój wybór motywują tym, że taki sposób porównywania systemów partyjnych funkcjonujących w byłym bloku wschodnim, jak i na zachodzie Europy, wydaje się być bardziej ciekawy z punktu widzenia badacza i czytelnika⁴.

Zręczna analiza faktów historycznych, wraz z ich wytlumaczeniem wprowadzają czytelnika w skomplikowany świat zawiłości, mimo wszystko, różnych systemów partyjnych. Konstrukcja każdego rozdziału oparta jest o schemat obejmujący trzy elementy. Pierwsza część poświęcona jest ogólnej charakterystyce „rodziny” partii, obejmujących takie dziedziny jak początki nurtu, jego rozwój, znaczenie, ideologię, jaka miała na nią wpływ. Charakterystyka ta jest rozszerzona o dość skrupulatną enumerację cech danego nurtu oraz Autorzy starają się określić skąd te cechy ewentualnie zostały zapożyczone i dlaczego były tak ważne w danym kontekście historycznym.

Centralną część każdego rozdziału stanowi opis i analiza owej „rodziny” partii funkcjonujących w tych pięciu krajach po 1989 roku. Wartym uwagi jest również fakt, że każda taka analiza poprzedzona jest krótkim rysem historycznym oraz charakterystyką tamtych lat. W ten sposób czytelnik wprowadzany jest w zawiłości omawianego okresu i dzięki temu jest w stanie lepiej zrozumieć zachodzące zmiany i przyczyny powstawania określonych nurtów politycznych. Niezwykła dokładność i rzetelność badań prowadzonych przez Czechów zaowo-

---

² Tłumaczenie własne, V. Hloušek, L. Kopeček, *The origin, Ideology and transformation of political parties: East-Central and Western Europe Compared*, Ashgate Publishing Limited, Surrey 2010, s. ix.

³ Klaus von Beyme – ur. 1934, profesor nauk politycznych, obecnie wykłada na Wydziale Ekonomii i Nauk Społecznych na Uniwersytecie w Heidelbergu.

⁴ Na podstawie, *ibidem*, s. x.

cowała licznymi przykładami podawanymi w książce. Omawiając każdy z krajów Autorzy nie posługują się ogólnikowymi stwierdzeniami, czy podają przykład jednej czy dwóch partii. Odnoszą się do wielu mniej znanych i bardzo często „sezonowych” ugrupowań, które istniały nie rzadko tylko 1,5–2 lata.

Trzecią część każdego z rozdziałów stanowi analiza porównawcza Wschodu i Zachodu. Również w tym miejscu ujawnia się wielki wkład pracy Autorów. Ta wnikliwa refleksja nad systemami partyjnymi tu i tam, jest niezwykle cennym i podnoszącym wartość naukową zabiegiem. Porównując systemy partyjne wschodu i zachodu czescy Autorzy starają się znaleźć jak najwięcej cech wspólnych między nimi. W ten sposób starają się odnaleźć, przewidzieć drogę rozwoju obecnie funkcjonujących partii. Ważnym jest również fakt, że Hloušek i Kopeček w żadnym momencie nie starają się narzucić czytelnikowi swojego punktu widzenia. Ten ciekawy zabieg pozwala czytelnikowi wyrobić sobie własne zdanie w przedmiotowym zakresie.

Książka zaprezentowana przez czeskich doktorów jest ciekawą i interesującą pozycją na rynku naukowym. Niewątpliwymi jej atutami jest wnikliwa analiza historyczna oraz polityczna analizowanych krajów. Pozwala to na dokładniejsze i lepsze zrozumienie omawianych zagadnień przez czytelnika, niekoniecznie związane go naukami politycznymi. Kolejnym pozytywem jest fakt, że Autorzy w swojej publikacji odwołują się do poglądów różnych specjalistów związanych z zagadnieniami systemów partyjnych. Dzięki temu książka nabiera nowego wymiaru, zwłaszcza w kontekście późniejszej analizy porównawczej systemów funkcjonujących na wschodzie i zachodzie kontynentu.

Książka nie jest jednak pozbawiona pewnego rodzaju wad. Pierwszym rzucającym się w oczy mankamentem, z punktu widzenia polskiego czytelnika jest mała liczba przypisów, a te które zostały wprowadzone do tekstu mają formę stosowanych w krajach anglosaskich, przez co są trudne do zrozumienia przez czytelnika z Kraju nad Wisłą. Inny problem stanowią liczne skróty literowe, również zapożyczone od Anglosasów. Co prawda na początku książki znajduje się obszerny spis skrótów (zajmuje on ponad 3 strony), to dość uciążliwe jest ciągłe sprawdzanie znaczenia danego skrótu na początku książki.

Pod względem literackim książka jest napisana w prostym, zrozumiałym stylu, przy zachowaniu elementów naukowości przedstawionej pracy. Jak wspomniano powyżej czytelnik niezwiązany z naukami politycznymi nie powinien mieć większych problemów w zrozumieniu tekstu. Jasna i przejrzysta konstrukcja rozdziałów pozwala na szybkie i sprawne poruszanie się po książce. Żałować należy jedynie dwóch rzeczy. Po pierwsze pozycja ta nie ukazała się na polskim rynku w rodzimym języku i jest dostępna jedynie w języku angielskim, a po drugie trudno ją zakupić. Co prawda w internecie można odnaleźć ją w wersji elektronicznej, jednak jest to wersja z ograniczonymi prawami dostępu, a w związku z tym nie jest kompletna.

Starając się podsumować niniejszą pozycję, warto podkreślić fakt, że jest to jedna z nielicznych książek na rynku, które starają się porównać systemy partyjne

w krajach byłego bloku wschodniego oraz krajów Zachodniej Europy. Ponadto zastosowane metody badawcze oraz prosty język w dużym stopniu ułatwiają odbiór tych skomplikowanych zagadnień przez czytelnika. Książka zaprezentowana przez Víta Hlouška oraz Lubomíra Kopečka jest godna polecenia dla wszystkich osób chcących poszerzyć swoją wiedzę z zakresu systemów politycznych w krajach Europy Środkowowschodniej. Wydaje mi się, że jest to doskonała pozycja dla studentów nauk politycznych, ale również w znaczny sposób wzbogaci bibliotekę osób interesujących się polityką oraz partiami politycznymi.

Jaroslav HEYDRYCH

Poznań